

Науково-методичні підходи до оцінки ефективності управління ресурсозбереженням і ресурсозберігаючим розвитком підприємства

Лопушинська О. В.
*аспірант кафедри менеджменту
Полтавська державна аграрна академія
м. Полтава, Україна*

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Багатоаспектність ресурсозберігаючої політики та різноманіття факторів, що визначають ефективність впровадження ресурсозберігаючого розвитку підприємства, вимагають нових інноваційних підходів в галузі управління суб'єктом господарювання. На сучасному етапі розвитку економіки відбулись зміни в парадигмі управління ресурсозбереженням і ресурсозберігаючим розвитком. Окрім того, що відбулись зміни в принципах і методах управління ресурсозбереженням, зміни відбулись і в методиках оцінки ефективності управління ресурсозбереженням на підприємстві, різноманітні факторів, які впливають на ефективність процесу управління ресурсозбереженням і ресурсозберігаючим розвитком підприємств.

Проблеми управління ресурсозбереженням підприємства досліджували в своїх працях відомі українські і зарубіжні вчені. Проте, незважаючи на існуючі дослідження як у теоретичному, так і практичному аспектах, питання, що стосуються оцінки ефективності системи управління ресурсозбереженням підприємства, залишаються недостатньо вивченими [1].

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. В сучасній літературі в галузі економіки і менеджменту достатньо наукових праць, в яких досліджувались питання оцінки системи управління ресурсозбереження і ресурсозберігаючого розвитку підприємства. Дослідженню даної проблеми присвятили свої праці такі українські та закордонні вчені як: Мельничук Л., Батракова Т., Ахромкін Є., Оліферчук С., Дзядикевич Ю., Міняйленко І., Ісмагілов Р., Баландіна І. та інші.

Незважаючи на велику кількість праць науковців з питань оцінки системи управління ресурсозбереженням і ресурсозберігаючим розвитком, на даний час не існує єдиної думки щодо методики розрахунку рівня ефективності даного показника, а також щодо визначення чинників, що впливають на нього.

Цілі статті. Основними цілями статті є узагальнення існуючих підходів щодо оцінки ефективності управління ресурсозбереженням і ресурсозберігаючим розвитком підприємства, а також визначення чинників, від яких залежить рівень даного показника.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Ефективність у широкому розумінні слова означає співвідношення між результатом та витратами. Під ефективністю управління ресурсозбереженням підприємства розуміють результат реалізації ресурсозберігаючих заходів, спрямованих на підвищення ефективності виробництва за рахунок раціонального використання всіх ресурсів.

Науковці виокремлюють декілька визначень ефективності управління ресурсозбереженням підприємства:

1. Це відносний різноманітний (по всіх етапах процесу ресурсозбереження) результат, що відповідає кінцевим і проміжним цілям здійснення ресурсозберігаючої діяльності.

2. Це відношення ефекту (результату) від проведення ресурсозберігаючої діяльності до усіх витрат, що супроводжують цей процес.

3. Це віддача витрат, пов'язаних із ресурсозберігаючою діяльністю, що можна оцінювати у вигляді відношення ефекту, результату, вираженого в натуральній чи вартісній (ціновій) формах до витрат усіх необхідних ресурсів (матеріально-технічних, трудових та ін.) для організації і здійснення ресурсозберігаючої діяльності [2].

Проте економічна ефективність управління ресурсозбереженням підприємства визначається співвідношенням між економічним результатом, який отримано від реалізації ресурсозберігаючих заходів, і обсягом витрат на їх проведення за певний період часу. Соціальна ефективність відображає, наскільки точно певний ресурсозберігаючий захід або весь комплекс ресурсозбереження сприяє задоволенню потреб окремих споживачів і населення країни в цілому. Її зростання відбувається внаслідок покращення якості готової продукції, налагодження довгострокових зв'язків із споживачами тощо. Екологічна ефективність відображає збереження екологічного середовища під час зростання продуктивності виробництва й забезпечення населення екологічно чистими харчовими продуктами [3].

Ефективність управління ресурсозбереженням підприємства є комплексним віддзеркаленням кінцевих результатів використання всіх ресурсів за певний період часу. Ефективність характеризує підвищення продуктивності праці, якнайповніше використання виробничих потужностей, сировинних і матеріальних ресурсів, досягнення найбільших результатів при якнайменших витратах грошей і часу.

Оцінка економічної ефективності управління ресурсозбереженням проводиться шляхом зіставлення результатів з витратами:

$$\text{Ефективність} = \frac{\text{Результати}}{\text{Прибуток}} \quad (1)$$

Під результатами розуміють його корисний кінцевий результат у вигляді:

1) матеріалізованого результату процесу виробництва, вимірюваного обсягом продукції в натуральній і вартісній формах;

2) народногосподарського результату діяльності підприємства, який включає не тільки кількість виготовленої продукції, але і охоплює її споживчу вартість [4].

Показники економічної ефективності доцільно поділяти на наступні групи:

1. Узагальнюючі показники: виробництво чистої продукції на одиницю витрат ресурсів; прибуток на одиницю загальних витрат; рентабельність виробництва; витрати на 1 гривню товарної продукції; частка приросту продукції за рахунок інтенсифікації виробництва; народногосподарський ефект використання одиниці продукції.

2. Показники ефективності використання людських ресурсів: темп зростання продуктивності праці; частка приросту продукції за рахунок збільшення продуктивності праці; абсолютне і відносне вивільнення працівників; коефіцієнт використання корисного фонду робочого часу; трудомісткість одиниці продукції; зарплатомісткість одиниці продукції.

3. Показники ефективності використання виробничих фондів: загальна фондівдача; фондівдача активної частини основних фондів; рентабельність основних фондів; фондомісткість одиниці продукції; матеріаломісткість одиниці продукції; коефіцієнт використання найважливіших видів сировини і матеріалів.

4. Показники ефективності використання фінансових ресурсів: оборотність оборотних коштів; рентабельність оборотних коштів; відносне вивільнення оборотних коштів; питомі капітальні вкладення (на одиницю приросту потужності або продукції); рентабельність капітальних вкладень; термін окупності капітальних вкладень [4].

Для економічної оцінки ефективності управління ресурсозбереженням підприємства використовуються коефіцієнти ресурсозбереження (K_{pz}) і ресурсовіддачі (K_{pv}).

Коефіцієнт ресурсозбереження характеризує рівень витрат матеріальних і людських ресурсів на виробництво одиниці продукції і визначається відношенням сумарної вартості витрат матеріальних і людських ресурсів до вартості виконання робіт за формулою:

$$K_{pz} = \frac{B_{mp} + B_l}{B_n} \leq 1, \quad (2)$$

де B_{mp} – вартість витрат матеріальних ресурсів;

B_l – вартість витрат людських ресурсів;

B_n – вартість продукції.

Коефіцієнт ресурсовіддачі є оберненим і характеризує вартість одиниці продукції на одиницю витрат матеріальних і людських ресурсів за формулою [5]:

$$K_{pv} = \frac{B_n}{B_{mp} + B_l} \geq 1 \quad (3)$$

Сучасні методичні підходи щодо оцінки ефективності управління ресурсозбереженням підприємства мають суттєвий недолік. Вони не враховують соціальні та екологічні результати. Важливою проблемою при реалізації політики ресурсозбереження є врахування ефектів взаємозв'язків і взаємного впливу господарських явищ і процесів. Під час проведення оцінки соціоекологоекономічної ефективності управління ресурсозбереженням підприємством необхідно враховувати чинник часу, оскільки використання при розрахунках меж одного року не дає на практиці адекватних результатів, тому що високоефективні ресурсозберігаючі заходи потребують довгострокових інвестицій і не відразу приносять дохід.

Чинник часу впливає на зміну цінності доходів і витрат і може привести до хибних управлінських рішень, внаслідок чого підприємство може зазнати значних збитків [6].

Деякі науковці вважають, що комплексно оцінити ефективність управління ресурсозбереженням і ресурсозберігаючим розвитком можливо через аналіз показників ресурсомісткості. Узагальнюючим показником можна назвати показник ресурсомісткості виробництва (Р). Цей показник відображає співвідношення результатів діяльності з витратами підприємства, що були витрачені для одержання максимального доходу.

$$P = \frac{ПС + ІОВ + ФВ + ВК + ІВ}{ЧД + ІОД + ДК + ІФД + ІД + НД} \quad (4)$$

де Р – ресурсомісткість виробництва, грн./грн.;

ПС – собівартість реалізованої продукції;

ІОВ – інші операційні витрати;

ФВ – фінансові витрати;

ВК – втрати від участі у капіталі;

ІВ – інші витрати;

ЧД – чистий дохід від реалізації (товарів, робіт, послуг);

ІОД – інші операційні доходи;

ДК – дохід від участі в капіталі;

ІФД – інші фінансові доходи;

ІД – інші доходи;

НД – надзвичайні доходи.

Отже, даний показник є відображенням співвідношення всіх витрат підприємства до його сукупних доходів. Він враховує як витрати, так і доходи від усіх видів діяльності на підприємстві. Перевагою запропонованого показника є те, що він враховує як собівартість реалізованої продукції, так і інші витрати, які не входять до її складу, але зменшують прибуток. Також цей показник враховує витрати, пов'язані з фінансовою та інвестиційною діяльністю підприємства, а оскільки підприємство може здійснювати не один вид діяльності, то цей показник можна назвати узагальнюючим. Хоча складові ресурсомісткості виробництва не відображають стан та ефективність використання наявних ресурсів [7].

Крім того, особливої уваги заслуговує високий рівень якісного і кількісного складу факторів, що впливають на показники ефективності управління ресурсозбереженням підприємства і які поділяються на основі різних наукових підходів і напрямів на численні групи, класи і системи.

Деякі науковці все різноманіття факторів впливу на ефективність управління ресурсозбереженням поділяють на чинники прямого і непрямого впливу. На думку вчених, чинники прямого впливу - це ті, що пов'язані з діями контрагентів, які безпосередньо працюють з підприємством, або які зумовлені характером діяльності підприємства. До них можна віднести власників підприємства, працівників, постачальників ресурсів, споживачів кінцевої продукції. Чинники непрямого впливу - пов'язані з дією системи державного управління в сфері економіки, політики, соціальної сфери [8].

Проведена класифікація факторів прямого впливу дозволяє визначити сферу впливу конкретного фактора, об'єкт впливу і можливий суб'єкт управління. В свою чергу, це дає можливість визначити найбільш ефективний метод управління, що дозволяє досягти цілі підприємства з найменшими витратами і в коротший термін.

Фактори прямого впливу слід поділяти в залежності від способу взаємодії між учасниками процесу виготовлення і реалізації продукції на ті, що виникають в результаті відносин між постачальниками і підприємством, всередині самого підприємства і між підприємством і споживачами. Чинники непрямого впливу слід розрізняти за сферами впливу держави на суб'єкт господарювання. Згідно даної класифікації до чинників непрямого впливу відносять ті, що пов'язані з функціонуванням політичної і правової, економічної, наукової і освітньої систем держави. Розглянуті фактори непрямого впливу також дозволяють більш чітко визначити сферу їх впливу, окреслити коло інтересів кожної зі сторін, а також визначити суб'єкт управління і метод управління [8].

До чинників прямого впливу відносять: цінову політику постачальників ресурсів; якість ресурсів; наявність замінників ресурсів на ринку; специфіка ресурсів; обсяг, склад і структура ресурсоспоживання; відповідність обладнання сучасним стандартам; рівень фізичного зносу обладнання; система управління ресурсоспоживанням на підприємстві; тривалість виробничого циклу; ціни і попит на продукцію; термін корисного використання продукції.

До чинників непрямого впливу відносяться: законодавство в сфері ресурсоспоживання і ресурсозбереження; можливість співпраці з іншими державами, створення стратегічних альянсів; податкова, фінансово-кредитна, екологічна, бюджетна, тарифна та ін. політика держави; митна політика держави, умови експорту і імпорту; трансферт технологій і знань; світова співпраця з питань захисту навколишнього середовища; рівень кваліфікації спеціалістів інженерно-економічного профілю на ринку праці; розвиток науково-технічного прогресу [8].

Згідно думки інших науковців, фактори впливу на показник ефективності управління ресурсозбереженням підприємства поділяються на технічні, організаційні і соціально-економічні. Завдяки комплексу технічних факторів

впливу на ефективне використання ресурсів вирішується багато виробничих проблем і робиться крок вперед у питаннях ресурсозбереження. Застосування ресурсозберігаючих технологій, впровадження (оновлення) обладнання, покращення якості ресурсів, вдосконалення технічної бази виробництва і технічних режимів переробки сировини, створення експериментальної бази для моделювання витрат ресурсів – все це ланки одного ланцюга, використання якого дозволить сучасним підприємствам мінімізувати витрати ресурсів [9].

Що стосується організаційних факторів впливу на систему управління ресурсозбереження підприємства, то до них доцільно віднести, перш за все, рівень організації самого виробництва. Важливе значення для ефективного використання ресурсів має вдосконалення організації обліку і контролю використання ресурсів, скорочення циклу від отримання до використання ресурсів, підвищення якості ремонтів технологічного обладнання, вдосконалення організації праці з ціллю економії ресурсів, організація вторинного використання ресурсів та розробка і впровадження організаційно-технічних заходів з економії ресурсів [9].

Соціально-економічні фактори несуть в собі важливу інформацію для формування та впровадження системи ефективного використання ресурсів виробництва. Керівництво підприємств і безпосередньо робітники повинні бути зацікавлені у встановленні раціональних норм витрат матеріальних ресурсів на основі вивчення законодавчої бази та застосування наукових підходів до ресурсозбереження. Застосування методів стимулювання і відповідальності за ресурсозбереження, покращення умов праці і відпочинку робітників підприємства, проведення соціально-психологічних заходів щодо ресурсозбереження – все це буде сприяти особистій відповідальності і зацікавленості працівника в питаннях ресурсозбереження і мотивувати його в цьому напрямку [9].

Висновки. Таким чином, використання підприємствами тільки економічних показників оцінки ефективності управління ресурсозбереженням лише з одного боку характеризує діяльність суб'єкта господарювання. Для коректної та повної оцінки ефективності управління ресурсозбереженням доцільно враховувати не тільки економічну, а й соціальну і екологічну ефективність. Крім того, показники ефективності управління ресурсозбереженням підприємства повинні містити не тільки кількісну характеристику, а враховувати і якісні показники, що і стане предметом подальших досліджень. Дослідження чинників, що впливають на показники ефективності управління ресурсозбереженням підприємства, є необхідною умовою розробки та реалізації ефективної системи управління ресурсозбереженням і ресурсозберігаючим розвитком підприємства. Задля об'єктивного результату факторного аналізу, що є невід'ємним етапом оцінки системи управління ресурсозбереження і ресурсозберігаючого розвитку підприємства, подальшою метою нашого дослідження буде визначення ступеня впливу зазначених чинників.

Список літератури:

1. Лопушинська О.В. Теоретичні і методичні основи оцінки ефективності управління ресурсозбереженням підприємства / О. В. Лопушинська // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Менеджмент, підприємництво та цифрові інновації» (Львів, 30 березня 2019). - ГО «Львівська економічна фундація». - Львів: ЛЕФ, 2019. - С. 38-41
2. Мельничук Л. Система збалансованих показників (BSC) в аналізі ефективності використання нематеріальних активів [Електронний ресурс] / Л. Ю. Мельничук. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2._SND_2007/Economics/19255.doc.htm. – Назва з екрана.
3. Батракова Т. І. Оцінка ефективності ресурсозбереження підприємств машинобудування в широкому та локальному аспектах / Т. І. Батракова // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – №3 (59). – 2013. – С. 255-261
4. Ахромкін Є. М. Методична база оцінки ефективності впровадження ресурсозберігаючих технологій / Є. М. Ахромкін // Ефективна економіка. – №1. – 2011. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_1_14
5. Олиферук С. Л. Методологічні підходи до вирішення задач ресурсозбереження і ресурсовіддачі у будівництві / С. Л. Оліферук // Економіка промисловості. – 2006. – №3. – С.176-179
6. Дзядикевич Ю. В. Економічні основи ресурсозбереження / Ю. В. Дзядикевич. – Тернопіль: Вектор, 2015. – 76 с.
7. Міняйленко І. В. Ресурсомісткість як головний критерій ресурсозбереження на підприємстві / І. В. Міняйленко, В. Б. Васюта // Економіка та суспільство. – №9. – 2017. – С. 512-516
8. Исмагилов Р. Х. Факторы ресурсосбережения в современных условиях / Р. Х. Исмагилов // Вопросы инновационной экономики. – 2012. – № 4. – С. 60-66
9. Баландіна І. С. Фактори впливу на ресурсозбереження у будівництві [Електронний ресурс] / І. С. Баландіна // Проблеми, перспективи та нормативно-правове забезпечення енерго-, ресурсозбереження в житлово-комунальному господарстві. – 2012. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/32281/1/96.pdf>